

פסיכואנליזה וקליניקה רופפת (floue)

ז'א' מילר

בזמן הראשון, בארקשון, התחלנו בהפתעות, ובעיקר בהפתעות שהופתענו: הדבר התרחש באופן גורלי, כמעט מתוך ייאוש. כך אני זוכר את זה. בלי לשים לב עמדנו בתוך שגרה מסוימת במעין גישה קלאסית, והרגשנו את הצורך להבדיל רגעים או מקרים מתרוממים באופן פתאומי מעל הרקע המסודר הרגיל ומעוררים את הפתעתנו. לכן, מראש מיקמנו את עצמנו אפילו בלי לדעת ביחס לשגרה או ביחס לנורמה מסוימת: סדר טרומי על מנת לבודד את ההפתעות.

מאוחר יותר המשכנו בתלם כאשר בחרנו את הנושא "המקרים המוזרים". בעצם אולי רצינו ליצור מושג עבור ההפתעות. כל פעם רצינו לפתח את ההתייחסות לנורמה הקלאסית של הפסיכואנליזה ובו בזמן להעמיד אותה במבחן באופן רדיקאלי יותר מאשר קודם.

היום אנחנו בוועידה: זמן שלישי. כאשר אנחנו קוראים את העבודות, יש לי את התחושה שמה שתפסנו פעם תחת הכותרת של מקרים מוזרים, אנחנו תופסים היום כ"המקרים השכיחים". התוודע לנו שמה שכינינו מקרים מוזרים ביחס לנורמה, בואו נאמר זו של "השאלה המקדימה", אנחנו יודעים מאידך גיסא, שבפרקטיקה היומיומית, הם המקרים השכיחים. בכרך הזה של הוועידה אנחנו מניחים אותם כשייכים לסטטוס של מקרים שכיחים.

כאלה, אני מניח, הם הגישושים שלנו. אין לנו בכלל את המפתח של מה שאנחנו עושים. אני לא יודע אם שמתם לב לכך, אבל זה מה שקורה כל הזמן, נכון? אין לנו את המפתח. זה בדיעבד שאנחנו שמים לב לכך שהדבר עשה דרך. אני חושב שמה"הפתעות" אל "המקרים המוזרים", ועד היום, כשלא נתנו כותרות, בעצם נתנו שלוש כותרות, ולכן לא שמנו שם אחד. הדבר הינו בלתי ניתן לערעור: ודווקא זה מה שפעל: עברנו מההפתעה אל המוזרות ומשם אל השכיחות. כך שאמרת לעצמי: כיצד נקרא לכך זה? האם נעיז לקרא לו "ניאו התפרצות"? או "ניאו המרה"? או "ניאו העברה" אולי נקרא לו "ניאו פסיכואנליזה"? אבל האם באמת אנחנו רוצים לקשר את העבודה שלנו לניאו פסיכואנליזה? איני נמשך כלל לניאו פסיכואנליזה. לכן בסוף אמרתי לעצמי, מדובר בפסיכואנליזה רגילות [פסיכואנליזה אורדינאריות].

בהיסטוריה של הפסיכואנליזה, אנחנו מתעניינים באופן טבעי בפסיכואנליזה הלא רגילה, באנשים שבאמת ירדו מהפסים. שרבר משחק את התפקיד הזה עבורנו זמן לא קטן. אנחנו תמיד מאמינים שאלה הם עשר ההצגות האחרונות. אבל בכלל לא! בעונה הבאה שרבר עדיין שם. בפחות או יותר דגש, הוא כמו שרל טרנה (Charles Trenet) אם תרצו: (כמו בשיר) הנה הוא כאן, אינו מפסיק... זו היא הפסיכואנליזה הלא רגילה.

ואז, יש לנו את הפסיכואנליזה הצנועים יותר, שמכינים לנו הפתעות, אבל שבכל זאת יכולים להתמוסס [במובן של "לטשטש את מצבם"] במעין ממוצע: תקראו לזה פסיכואנליזה מיושבת [משוקללת, *compensée*], פסיכואנליזה משלימה, פסיכואנליזה שאינה התפרצה, פסיכואנליזה שמתפתחת, פסיכואנליזה סינטי-הומית (*sinthomé*), אם תרשו לי לומר.

אנחנו תפוסים בין שתי נקודות מבט מנוגדות אך לא לגמרי סותרות אחת את השניה.

מבחינה מסוימת קיימת איזושהי אי-רציפות בין הפסיכואנליזה והנורמליות, וזאת מכילה גם את הנורמליות הנורמלית, אם תרצו. החתך בין שתי הקבוצות האלה קובע מהי הנורמה. זה הא-ב של מה שלאקאן מלמד.

לפי נקודת מבט שני, מסלקים את אי-הרציפות בין הפסיכואנליזה לנורמאלי ומחזירים את הרציפות. דבר זה מצדיק את מה שז'נבייב מורל (Geneviève Morel) הלכה לחפש בחכמה האסייטית כפי שלימדה אותה פרנסואז ג'וליאן (François Julien): הוריאציונלי (Variationnel). הפסיכואנליזה הטהורה, וגם הנורמלית הינם וריאציות. מה הם יגידו על המצב האנושי?, על העמדה של הישות המדברת בתוך ההווה, על קיומה של ההווה מבעד לדיבור (*parlêtre*)?

לאקאן מנצל את היתרון של נקודת מבט זו. יש בה בעיקר הרבה יתרונות לטיפול בנוירוזה. הדבר דומה ללקבוע מעין "כולם שווים" ביחס למצב האנושי. הפסיכויט אינו יוצא מן הכלל, וגם לא הנורמלי. לאקאן ניסה לקבל את השוויון הזה כאשר היה אקסיסטנציאליסט, למשל ב"מחשבות על הסיבתיות הנפשית" (Propos sur la causalité psychique), רצה להזכיר לפסיכיאטר שמהותו אינה שונה מהמהות של המשוגע שהוא מטפל בו.

האם זה לא דווקא השוויון הזה שהביא אותנו לדבר על אופנים, אופני התענגות ואחרים? אנחנו מדברים על אופנים דווקא כאשר מחקנו את אי-הרצף בין הקבוצות. כולם שווים בפני ההתענגות, כולם שווים בפני המוות וכו', מה שאנחנו מבדילים כאן, זה לא קבוצות אלא אופנים, כלומר וריאציות. ומכאן נותנים את מקומו ל"קרוב" (approximation).

אם יש אחר גדול שקיים, ייתכנו קריטריונים. במצב שבו האחר הגדולקיים, יש קריטריונים (répartitoires) - לפי המילה של Damourette et Pichon שלאקאן השתמש בה פעם או פעמיים, ושאני מאד אוהב.

אבל כאשר אין אחר גדול, אנחנו כבר לא "בכך או בלא" אלא "בפחות או יותר".

והנה, האמת היא במקום אחר. אמרתי לעצמי: מהי האמת עבור הדברים האנושיים? ואז אמרתי לעצמי שבעצם זה משהו כמו זה.

מהי האמת עבור הדברים האנושיים? בסופו של דבר זוהי עקומת גאוס. לאן שנלך, איפה שנהיה, הכל מופיע כמו עקומת גאוס. ההוויה המדברת מופיעה כמו עקומת גאוס. בקצוות, זה מנוגד אחר כך יש פעמון פחות או יותר כמו זה. לא משנה לאן נלך או איפה נתייחס לזה. לכן אמרתי לעצמי: זהו הפתרון לכל הבעיות. הממשי של הדברים, הסימלי של הממשי של הדברים מופיע בפנינו תחת הצורה והדמות של עקומת גאוס.

במקום זה למשל, קרוב לוודאי, עקומת גאוס נמצאת פה [צחוקים]. אם נבחן את הדעות שלנו לגבי נושא כלשהו, נקבל עקומת גאוס. זה ידוע לנו מראש.

בקצה של הקו הקסום הזה נמצא "הבטוח והוודאי" כפי שאומרים. או יותר טוב: נפרק קצת את הבטוח-וודאי: יש את הוודאי. הוודאי הוא מאד נדיר. הוא באמת מקרה נדיר. בעיקר בתחום שלנו. לאקאן שמר את הוודאות עבור המתימה של ההיסטוריה. אחרי זה יש את הבטוח אבל לא וודאי, כפי שאומר לאקאן. מדובר על דרגה אחרת: אנחנו יודעים שהדברים הם כך וכך אך לא יכולים להוכיח זאת, לא יכולים לשעבד את זה תחת נוסחא. אחר כך יש את 'לא בטוח'. אנחנו עובדים ב'לא בטוח'. זה לא רק שאין ודאות אלא שזה גם לא בטוח. אנחנו שוחים בבלתי בטוח. אלא הם שדות המרעה שלנו.

אנחנו יכולים לקרוא את הכריכה שלנו - אולי לא את כולה אבל כמעט את כולה ולומר לעצמנו. כן, טוב, אבל זה לא בטוח... בסופו של דבר אין זה בטוח.

עם לאקאן אומרים כל הזמן: "זה בטוח, זה בטוח". אבל מכיוון שהוא אינו אומר כל הזמן אותו דבר, אנחנו קצת מסתבכים עם ה"זה בטוח".

לכן בסופו של דבר אין זה בטוח. "אין זה בטוח" היא התשובה לכל דבר. בתחום שלנו יכולים תמיד לרחוץ ידיים ולומר "הדבר הזה אינו בטוח". הכל תלוי בטון שבאמצעותו נאמר זאת, השכנוע, ולבסוף תלוי באובייקט שהקטנה שתמלא את המסמן הזה. "הדבר הזה אינו בטוח. האמת שלא".

רק מסיבה זו, ללא ספק, התחלנו מההפתעות, מכיוון שניתן לומר: "הדבר הזה בטוח, הדבר הזה הפתיע אותי".

עכשיו בואו נתקרב למה שאנחנו בעצמנו, ולמה שאנו אומרים. למשל, אתמול בטיילת (la Croisette), דיברתי עם עמיתים בזמן ארוחת הערב. אחד מהם, מן הדגולים ביותר, ומאד בקי בתאוריה וכל השאר אמר - ואני ציינתי לו את זה - הינה: "יש לי פצינט שהוא קצת פסיכויטי". כך אנחנו מדברים. על ה"כמעט" ועל ה"פחות או יותר".

מתמטיקאי אחד התעניין מאד ב"כמעט". אחד שהיה מהצוות של תומכיו של לאקאן, מה-SOSמתמטי, גילבו שמו. הוא כתב ספר עם השיעורים שלו על ה"כמעט"(או הקירוב). אני עקבתי אחרי כמה מהשיעורים האלה בבית מדעי האדם (la Maison des Sciences de l'Homme).

גירסא מאד קלה לשימוש, מאד אופרטיבית, ושנתנה הרבה חומר לדיבור, היא תורת הקבוצות הרופפות של מ. שדה [Zadeh], שעליה דיברתי מתישהו. תורה זו מאפשרת להבדיל סוגים שונים של שייכות לקבוצה. בשפה דווקא תורת הקבוצות זו נותנת דין וחשבון על מודלים שתמיד ניתן להציע.

הטיילות (La Croisette, comme la Promenade des Anglais a Nice, ou les Planches de Deauville) הן לא רק מקומות שבהם אנחנו מראים את עצמנו, אלא גם מקומות שבהם אנחנו מפטטים חופשי. וזה עקב המחשבה ב"קירוב".

כמובן לא צריכים להפריז בהנאה. דווקא מפני שנגזרה עלינו הפרקטיקה של המחשבה בקירוב, עלינו להקפיד בהצהרות שלנו בכיוון של המתימה. דווקא מפני שאנחנו נמצאים בתחום של המחשבה בקירוב שלאקאן אמר לנו: "תסתכלו בכיוון זה, תסתכלו בכיוון המתימה". אפילו אם אין לנו יכולים אלא ליצור מתימות למחצה, בואו נסתכל בכל זאת בכיוון הזה.

גם למחשבה בקירוב יש לה את המתימות שלה. ומאיך גיסא, השיחות הן הכרחיות אפילו למתמטיקאים. אם המתמטיקאים אינם מדברים ביניהם אין מתמטיקה. הם זקוקים לשיחות כדי לדעת מה לחפש, אילו כדי לדעת איזה מתמטיקה היא המעניינת, המבטיחה, זאת שהיא כבר לא באופנה. בקיצור הם צריכים "צורך של מתימות".

אל תחשבו שאני מגזים. חייבים לדעת שבצרפת-למדתי את זה בקיץ- יש רשת של אכסניות לגמרי יפיפיות, שאינם מארחים אלא מדענים מהמקצועות הקשוחים (sciences dures). אמרתי לעצמי: האם לא נובלביום מן הימים לגלוש לשם? (צחוקים). אה! כן! הפסיכואנליזה אמממ! הפיסיקאים והמתמטיקאים מתקבלים כמו מלכים, אבל לנו כלום. אם כן, באו ונקשיח את דרכי ההכרה והידע שלנו.

תרגום: סמואל נמירובסקי

הרצאה זו מאנטיב (20-19 בספטמבר 1998).

המקור ב - <http://wapol.org/ornicar/articles/mlroo81.htm>